

EEN EN ANDER

OVER

L E T T E R S,

DOOR

M^r. J. VAN LENNEP,

EEN VERHANDELING GEHOUDEN VOOR DE

AFDEELING LETTERKUNDE

VAN DE

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE

AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

Doorzien van een Dubbele Uitleiding

DOOR

D^r. R. REINSMA.

TE DE BILT,

BIJ HAES PRODUCTIES.

MMXIV

Ontwerp omslag en binnenwerk: HaEs producties, De Bilt

ISBN 978-90-819901-7-2

NUR 610

© HaEs producties en Riemer Reinsma, 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

MR. JAKOB VAN LENNEP.

Geboren te Amsterdam, 24 Maart 1802.

Overleden te Oosterbeek, 25 Augustus 1868.

VAN DE UITGEVER.

Serendipiteit is het positieve zusje van collateral damage. Waar het laatste altijd geassocieerd wordt met rampspoed, dood en verderf, duidt het eerste juist steeds op juweeltjes.

En sprake van serendipiteit is er zeker bij de vondst van deze tekst van Jacob van Lennep (1802-1868) – inderdaad een juweeltje – in het Jaarboek 1863 van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Het is een voordracht die Van Lennep (hij zou zelf waarschijnlijk liever gezien hebben dat ik hier “Lennep” schreef) hield op 8 december 1862 tijdens een bijeenkomst van de Afdeling Letterkunde. Het is een korte toespraak, tamelijk warrig en eigenlijk met kop noch staart – hierop gaat Riemer Reinsma in zijn uitleiding uitgebreid in. Van Lennep meent dat over dit onderwerp een dik boek te schrijven ware, dat waarschijnlijk geen uitgever zou vinden. Misschien zou het

de moeite waard zijn als de afdeling die taak op zich nam, suggereert hij veelbetekenend, maar het zou een slecht gekozen tijdstip zijn daarvoor subsidie te vragen... Het morele beroep van deze éminence grise ligt intussen wel opzichtig op tafel. Niettemin heeft de afdeling de morele druk blijkbaar weten te weerstaan, want een dergelijk werk is bij mijn weten nooit verschenen.

Deze tekst van Van Lennep is een bijvangst die ik deed bij mijn onderzoek naar de eerste hoogleraar Japans in Leiden, Johann Joseph Hoffmann (1805-1878). Net als Van Lennep was hij lid van de Afdeling Letterkunde en ik zocht in de notulen van de bijeenkomsten naar mogelijke inbreng van Hoffmann. Daarbij stuitte ik op Een en ander over letters. Mijn aandacht was meteen gegrepen, want sinds ik in 1982 Ferdinand Huyck voor de eerste keer gelezen had – die roman was toen net opnieuw integraal uitgegeven –, heb ik een zwak voor Van Lennep. Maar niet alleen dat; ik heb ook een bijzondere belangstelling voor typografie, dus ook daardoor werd mijn aandacht getriggerd.

Dat de tekst helemaal niet over typografie ging, zoals ik al snel ontdekte, betekende niet dat ik stopte met lezen. Ik was verbaasd over de manier waarop Van Lennep van het ene onderwerp naar het andere zwalkte; iets anders kon ik het bij die eerste lezing niet noemen. Maar hij hield toch

alle tien pagina's*) mijn aandacht vast. Mijn verbazing ging over in fascinatie. Hoe kon het dat er voor zo'n gerenommeerd instituut een dergelijke lezing werd voorgedragen? En sterker nog dat deze ook nog afgedrukt werd in het Jaarboek. Natuurlijk, als instituut heb je het niet helemaal in de hand wat je leden zoal te berde willen brengen, maar dat betekent dan nog niet dat je het ook maar zonder terughoudendheid moet afdrukken. Is het omdat Jacob van Lennep in 1862 zo'n persoonlijkheid was, dat niemand langs hem heen kon? En dat alles wat hem liefde over het voetlicht te brengen, maar voor zoete koek geslikt werd? Of moest worden?

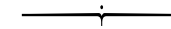
Wat mij eigenlijk nog het meeste fascineerde, was dat alles wat Van Lennep in dit stuk beweert en waar hij zich druk over maakt, al sinds mensenheugenis achterhaald is en dat alles waarvoor hij pleit in het tegendeel is beslecht. Hoe het ook zij, zeker is dat deze tekst van Jacob van Lennep voor de hedendaagse lezer zeer vermakelijk is. Ik wens u dan ook net zo veel plezier toe bij het lezen, als ik zelf had die eerste keer.

De Bilt, mei 2014

Steven Hagers

*) In de oorspronkelijke gedrukte tekst; in deze uitgave bestrijkt hij meer pagina's.

I N H O U D.

Een en ander over letters.....	10
Twee teksten ter uitleiding.....	23
Een nagel aan de doodkist van Jacob van Lennep: de toenemende onherkenbaarheid van de elite.....	24
Weg met de typografische chaos.....	31

EEN EN ANDER
OVER
L E T T E R S.

Het is om over de *letters* te spreken, dat ik voor eenige oogeblikken het woord vraag: echter niet zoo zeer over de *letters* zelve, over haar oorsprong, beteekenis, getal, waarde of bestemming, als wel over den *vorm*, waarin zy zich in gedrukte werken aan ons voordoen. Ik wensch een paar woorden in 't midden te brengen over *kurcyf* en *kapitaal* en andere onderscheidings-middelen. — 't Onderwerp is, zoo ver ik weet, nog zelden behandeld: en toch ware daarover een dik boek te schrijven, dat waarschijnlijk geen uitgever vinden zoû. Misschien ware het der moeite waardig, dat de Afdeeling de onderneming op zich nam... maar 't zou een slecht gekozen tijdstip wezen, om daarvoor subsidie te vragen. Of de zaak werkelijk van belang geacht wordt zal blijken uit de wijze, waarop men de zeer korte en zeer vluchtige beschouwingen opneemt, die ik over deze stof u ten beste geve.

Reeds dadelijk na de vestiging onzer nationale letterkunde doet zich verschil op in de wijze, waarop onze voornaamste prozaschrijvers te werk gaan by 't gebruik der verschillende lettersoorten. Intusschen, by het opmerken van dat verschil, houde men wel in 't oog, dat niet altijd met zekerheid valt te bepalen of men het bezigen der onderscheidingsletter, en de keuze der soort, toe te schrijven heeft aan den auteur zelve, dan wel aan den drukker, zetter of korrektor, aan welke een en ander blijkbaar zeer dikwijls werd overgelaten. Immers wanneer ik naga, hoe, in werken van Vondel, door hem in een en 't zelfde tijdvak, doch by verschillende drukkers, uitgegeven, zelfs de spelling in 't eene werk hemelsbreed van die in 't andere verschilt, dan moet ik wel tot de gevolgtrekking komen, dat de drukker naar welgevallen met het hem toevertrouwde handschrift omsprong, en, verstoutte hy zich, niet de spelling des schrijvers, maar zijn eigen spelling te volgen, hoe veel te minder zal hy zich dan ontzien hebben, in al wat meer van bloot typografischen aart scheen, zijn eigen luim bot te vieren.

Na deze waarschuwing kom ik ter zake.

Van Meteren, die doorlopend de Duitse letter gebruikt bezigt de Romeinsche voor Staatstukken, brieven, vaerzen en citaten en voor namen van vreemde volken, ook voor de namen der onderteekenaars van *Nederd.* stukken: ook op sommige plaatsen voor namen van personen, aan welke de eene of andere commissie wordt opgedragen; dit laatste echter meer, ofschoon nog

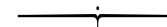
– en jammer genoeg is dat minder bekend – een kleine tien jaar later heeft Hitler doen weten dat hij helemaal niet gediend was van de gotische letter. Op het zesde partijcongres in Neurenberg (1934) verklaarde hij dat het gebruik van de gotische letter géén aanbeveling verdiende, en de voorstanders ervan bestempelde hij als “rückwärtse” (reactionairen). Dat kon de toenmalige Duitse minister van Binnenlandse Zaken in zijn zak steken. Die was net enthousiast aan het onderzoeken of er een nieuwe Duitse schrijfmachine met gotische letters kon worden ontworpen, als opvolger voor reeds bestaande machines zoals de Senta 3-Bank Portable Typewriter (1926). Het project verdween in de mottenballen.

Maar het idee dat de gotische letter nauw met het Duitse fascisme is verbonden blijkt niet uit te roeien. Dat moet de historicus Jona Lendering, die een weblog publiceert onder de titel *Mainzer Beobachter* (een knipoog naar Multatuli), met de regelmaat van de klok ervaren. Boven zijn blog prijkt in gotische letters de naam ~~Mainzer Beobachter~~, hetgeen sommige lezers aanleiding geeft de schrijver te betichten van neo-nazisme.

Amsterdam, mei 2014

Riemer Reinsma

Colofon.

De teksten in dit boekje zijn op een paar heel kleine uitzonderingen na gezet uit verschillende varianten van de letter *Filosofia* van Zuzana Licko uit 1996.

Licko heeft haar ontwerp gebaseerd op grondige studies van de *Bodoni*. Hierdoor heeft de *Filosofia* een sterk 19de-eeuws karakter. Dit is in de tekst van Van Lennep nog versterkt door de letter verticaal “op te rekken” tot 14,0%. Evenzo is er in deze tekst voor gekozen om tabelcijfers toe te passen, terwijl verder de meer typografische uithangende cijfers gebruikt worden.

Dit boekje kwam tot stand op initiatief van haes producties.

De totale oplage van dit boekje is 400 exemplaren. Hiervan zijn 20 exemplaren van 1 tot 20 met de hand genummerd ten behoeve van de auteur van de uitleiding en de uitgever, daarnaast zijn voor de verkoop 380 exemplaren met de numeroteur genummerd van 21 tot 400.

Dit is nummer: